

Державна наукова установа “Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України”

Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
Національної академії наук України

Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”

ISSN 2616-6798

ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО

НАУКОВИЙ ФАХОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 1(36)/2021

Зареєстрований Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 20117-9917ПР від 05.07.13 р.)

Згідно з Наказом МОН України від 02.07.20 р. № 886 (додаток 4) журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія “Б”, галузь науки - юридичні, спеціальність - 081. У журналі можуть публікуватися матеріали стосовно дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата наук (доктора філософії – Ph.D.) і доктора наук у галузі юридичних наук. Друковане періодичне видання ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО внесене в міжнародну базу даних періодичних видань, згідно відповідного номеру ISSN, розміщується на інформаційній платформі “Наукова періодика України”, через яку здійснюється інтеграція з регіональним Реєстром DOI, Системою CrossRef, Міжнародним реєстром ORCID

м. Київ

Institute of Informatics, Security and Law of
National Academy of Law Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine of
National Academy of Sciences of Ukraine
Open International University of Human Development “Ukraine”

ISSN 2616-6798

INFORMATION AND LAW

SCIENTIFIC PROFESSIONAL JOURNAL

№ 1(36)/2021

Registered by Ministry of Justice of Ukraine
(Certificate of state registration of printed communication media:
KV Series № 20117-9917PR dated 05.07.13)

Pursuant to Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 02.07.20 № 886 (Annex 4), the journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine, category “B”, branch of science - legal, specialty - 081.

The journal can publish materials related to thesis works aimed on the receipt of scientific degrees of Doctor of Philosophy – Ph.D. (candidate of sciences) and Doctor of Sciences in the area of Juridical Science.

The printed journal INFORMATION AND LAW is included in the international database of journal, in accordance with relevant ISSN number, is placed on the information platform “Scientific Periodicals of Ukraine”, through which integration with the regional DOI Register, CrossRef System, ORCID International Register is carried out

УДК 002:340+316.4+338.46

Наукова рада журналу

- Пилипчук Володимир Григорович**, доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України – *голова наукової ради.*
- Бебик Валерій Михайлович**, доктор політичних наук, професор – *зас. голови наукової ради.*
- Дубровіна Любов Андріївна**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
НАН України – *зас. голови наукової ради.*
- Копан Олексій Володимирович**, доктор юридичних наук, професор.
- Куйбіда Василь Степанович**, доктор наук з державного управління, професор.
- Марущак Анатолій Іванович**, доктор юридичних наук, професор.
- Нор Василь Тимофійович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.
- Онщенко Олексій Семенович**, доктор філософських наук, професор, академік НАН України.
- Петришин Олександр Віталійович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.
- Покутний Сергій Іванович**, доктор фізико-математичних наук, професор.
- Савінова Наталія Андріївна**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Скулиш Євген Деонізієвич**, доктор юридичних наук, професор.
- Таланчук Петро Михайлович**, доктор технічних наук, професор.
- Тихий Володимир Павлович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.
- Фурашев Володимир Миколайович**, кандидат технічних наук, доцент, с.н.с.
- Шемшученко Юрій Сергійович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України.

Редакційна колегія

- Буханевич Олександр Миколайович**, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
– *голова редакційної колегії.*
- Брижко Валерій Михайлович**, доктор філософії з юридичних наук, с.н.с.
– *зас. голови редакційної колегії.*
- Довгань Олександр Дмитрович**, доктор юридичних наук, професор
– *зас. голови редакційної колегії.*
- Арістова Ірина Василівна**, доктор юридичних наук, професор.
- Баранов Олександр Андрійович**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Беднарук Вальдемар**, доктор габілітований (Люблінський католицький університет, Польща).
- Беляков Костянтин Іванович**, доктор юридичних наук, професор.
- Вронська Тамара Василівна**, доктор історичних наук, с.н.с.
- Дзьобань Олександр Петрович**, доктор філософських наук, професор.
- Доронін Іван Михайлович**, доктор юридичних наук, доцент.
- Золотар Ольга Олексіївна**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Корж Ігор Федорович**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Ланде Дмитро Володимирович**, доктор технічних наук, професор.
- Настюк Василь Якович**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України.
- Ткачук Тарас Юрійович**, доктор юридичних наук, доцент.
- Чистоклетов Леонтій Григорович**, доктор юридичних наук, професор.
- Шевчук Олександр Михайлович**, доктор юридичних наук, доцент.
- Шеффлер Томаш**, доктор філософії з юридичних наук (Вроцлавський університет, Польща).

* * * * *

UDC 002:340+316.4+338.46

THE SCIENTIFIC COUNCIL OF THE JOURNAL

- Pylypchuk Volodymyr**, Doctor of Juridical Science, Professor,
Academician NALS of Ukraine – *Chairman of Editorial Board*.
- Bebyk Valerii**, Doctor of Political Sciences, Professor – *Vice-chairman of Editorial Board*.
- Dubrovina Lyubov**, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member National
Academy of Sciences of Ukraine – *Vice-chairman of Editorial Board*.
- Furashev Volodymyr**, Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor,
Senior researcher fellow.
- Kopan Oleksii**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Kuibida Vasyl**, Doctor of Administration Science, Professor.
- Marushchak Anatolii**, Doctor of Juridical Science, Professor
- Nor Vasyl**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NALS of Ukraine.
- Onishchenko Oleksii**, Doctor of Philosophical Science, Professor, Academician NAN of Ukraine.
- Petryshin Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NALS of Ukraine.
- Pokutnyi Serhii**, Doctor of Physics and Mathematics Sciences, Professor.
- Savinova Nataliia**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Shemshuchenko Yurii**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NAN of Ukraine.
- Skulysh Ievhen**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Talanchuk Petro**, Doctor of Engineering Sciences, Professor.
- Tykhyi Volodymyr**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NALS of Ukraine.

EDITORIAL BOARD

- Bukhanevych Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor, Corresponding Member National
Academy of Sciences of Ukraine – *Editor in Chief*.
- Bryzhko Valerii**, Doctor of Philosophy of Juridical Science, Senior researcher fellow
– *Vice-Editor*.
- Dovgan Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor – *Vice-Editor*.
- Aristova Iryna**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Baranov Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Bednaruk Waldemar**, Doctor habilitowany (Catholic University of Lublin, Poland).
- Bieliakov Konstantyn**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Chistokletov Leontiy**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Dz'oban Oleksandr**, Doctor of Philosophical Science, Professor.
- Doronin Ivan**, Doctor of Juridical Science, Associate Professor.
- Zolotar Olga**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Korzh Ihor**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Lande Dmytro**, Doctor of Engineering Sciences, Professor.
- Nastiuk Vasyl**, Doctor of Juridical Science, Professor, Corresponding Member NALS of Ukraine.
- Tkachuk Taras**, Doctor of Juridical Science, Associate Professor.
- Shevchuk Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Associate Professor.
- Schaffler Tomasz**, Doctor of Philosophy of Juridical Science (University of Wroclaw, Poland).
- Vronska Tamara**, Doctor of Historical Science, Senior researcher fellow.

* * * * *

З М І С Т

Інформаційне право

КОРЖ І.Ф. Аберация нормативно-правової інформації.....	9
БРИЖКО В.М., ПИЛИПЧУК В.Г. Безпека персональних даних: правові стандарти Європейського Союзу та сучасні прикладні проблеми..	17
КАРЄВ І.Ю., ФУРАШЕВ В.М. Кіберсталкінг: відображення у національному законодавстві.....	29
ЗАБАРА І.М. Свобода інформації: концептуальні підходи у міжнародному праві...	35
КАПЦА Ю.М. Тексти, музика, зображення, що створюються штучним інтелектом: до визначення моделі правової охорони.....	45
САМЧИНСЬКА О.А., ФУРАШЕВ В.М. Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення....	55
САНДУЛ В.С., СТАРОВА С.Б. Удосконалення законодавства щодо дистанційного навчання в умовах карантину.....	66

Інформаційна і національна безпека

ЗОЛОТАР О.О. Поняття та зміст категорії “інформаційна безпека людини”.....	73
ГУЦАЛЮК М.В. Новітні тенденції кіберзлочинності.....	79
КУЧЕРИНА С.Є., ОЛЄЙНИКОВ Д.О. Сучасний стан кримінально-правової охорони об’єктів критичної інфраструктури.....	90
ЛЕОНОВ Б.Д., СЕРЬОГІН В.С. Методичне забезпечення заходів з класифікації ідентифікації та фіксації кіберзлочинів.....	99
КУЗНЕЦОВ О.М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах.....	106
ГРІБОЄДОВ С.М. Удосконалення державного планування у сфері забезпечення кібербезпеки в умовах гібридних загроз...	114
ГРИЩЕНКО С.М., СТЕПАНОВ В.А. Умови автономного доступу до інформації під час зняття інформації з електронних комунікаційних мереж.....	123
ГРЕСЬ О.М. Корупційні ризики під час здійснення оборонних закупівель.....	128

Інформація за іншими предметними напрямками досліджень за спеціалізаціями в галузі знань 08 – “Право”

КОСІЛОВА О.І. Правове забезпечення конституційних прав і свобод: адміністративно-правовий аспект.....	134
УХАНОВА Н.С. Інформаційна культура у сучасності: сутність і зміст.....	142

ІРХА Ю.Б. Захист трудових прав осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, звільнених зі служби через скорочення штатів внаслідок ліквідації міліції.....	150
МАНЬГОРА Т.В. Дослідження історії кодифікації українського права А. Яковлівим.....	161

До відома читачів

- Утворення Державної наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України” **167**
- Щодо представника Національної академії правових наук України при Апараті Верховної Ради України..... **168**
- Наукові дослідження Науково-дослідного інституту інформатики і права. Національної академії правових наук України у 2020 р..... **169**
- Наукові видання..... **169**

До відома авторів..... 176

Наукове редагування, створення оригінал-макета та дизайн – Брижко В.М.
Графічне коректування – Майстренко І.А. (укр., англ.).
Формат 70 x 108/16. Спосіб друку – різнографія. Ум. друк. арк. 15.6. Тираж 100 прим.
Виготовлено з оригінал-макета в друкарні ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”.
04050, м. Київ, вул. Мельникова, буд. 63. Свідectво про внесення суб’єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції – серія № ДК № 4779 від 15.10.14 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою ІБП НАПрН України, протокол № 3 від 11.03.21 р.

TABLE OF CONTENTS

Informative Law

KORZH I. Aberration of regulatory information.....	9
BRYZHKO V., PYLYPCHUK V. Security of personal data: legal standards of the European Union and modern applied problems.....	17
KARYEV I., FURASHEV V. Cyberstalking: reflection in national legislation.....	29
ZABARA I. Freedom of information: conceptual approaches in the international law..	35
KAPITSA Y. Texts, music, images created by the artificial intelligence: towards finding a model of legal protection.....	45
SAMCHYNSKA O., FURASHEV V. Information violence, information manipulation and propaganda: concepts, features and relationships.....	55
SANDUL V., STAROVA S. Improving the legislation on distance learning in quarantine.....	66

Informative and National Safety

ZOLOTAR O. The concept and content of the category “Human Information Security”.	73
GUTSALYUK M. The latest trends in cybercrime.....	79
KUCHERINA S., OLEYNIKOV D. Current state of criminal protection of the critical infrastructure facilities	90
LEONOV B., SEREGIN V. The methodological support of qualification activities for classification, identification and fixation of cyber crimes.....	99
KUZNIETSOV O. European experience of strengthening cyber security capacities in modern conditions.....	106
GRIBOIEDOV S. Some issues of improving state planning in the sphere of cyber security in conditions of hybrid threats.....	114
HRYSHCHENKO S., STEPANOV V. Conditions of autonomous access to information during interception of information from electronic Communications networks.....	123
HRES O. Corruption risks in defense procurement.....	128

Information on other subject research directions by specializations in the field of knowledge 08 – “Law”

KOSILOVA O. Legal provision of constitutional rights and freedoms: administrative and legal aspect.....	134
UKHANOVA N. Information culture in the present: essence and content.....	142

ІРНА У. Protection of labor rights of privates and officers of the bodies of internal affairs of Ukraine, dismissed due to downsizing due to the liquidation of the militia	150
MANGORA T. Research of the history and the codification of ukrainian law by A. Yakovliv.....	161

For the consideration of readers

- Establishment of the State Scientific Institution “Institute of Information, Security and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine” **167**
- Regarding the representative of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine under the Office of the Verkhovna Rada of Ukraine..... **168**
- Scientific research of the Scientific Research Institute of Informatics and Law of the National Academy of Law Sciences of Ukraine in 2020..... **169**
- Scientific publications..... **169**

For the consideration of authors **176**

Recommended for publication by the IISL of the NALS of Ukraine, protocol № 3 dated 11.03.21.

УДК 340.15 (477)

МАНЬГОРА Т.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Вінницького Національного аграрного університету.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7010-8768>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ КОДИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА А. ЯКОВЛІВИМ

Анотація. Розглянуто дослідження історії кодифікації українського права, зокрема “Українського кодексу 1743 року “Права, по котoryм судится малоросийский народ” А. Яковлівим.

Ключові слова: “Права, по котoryм судится малоросийский народ”, А. Яковлів, кодифікація українського права.

Summary. Considered study the history of Ukrainian law codification, including “Ukrainian Code 1743 “The Laws that the Nation of Little Russia is Judged” A. Yakovliv.

Keywords: “The Laws that the Nation of Little Russia is Judged” (1743), A. Yakovliv, Ukrainian law codification.

Аннотация. Рассмотрены исследования истории кодификации украинского права, в частности “Украинский кодекса 1743 “Права, по котoryм судится малоросийский народ” А. Яковлива.

Ключевые слова: “Права, по котoryм судится малоросийский народ”, А. Яковлив, кодификация украинского права.

Постановка проблеми. Андрій Іванович Яковлів – відомий український політичний діяч, учений-правознавець, історик українського права, член Української Центральної Ради (УЦР), директор канцелярії УНР, дипломат, ректор Українського Вільного Університету (УВУ), фундатор багатьох еміграційних українських осередків, автор численних праць з історії держави і права, звичаєвого, конституційного, цивільного, торгового, процесуального, порівняльного, морського, річкового права. А. Яковлів займався дослідженням історії кодифікації українського права, зокрема “Українського кодексу 1743 року “Права, по котoryм судится малоросийский народ”. Його дослідження з даної проблеми мають важливе значення для розвитку юридичної науки і потребують вивчення в умовах реформування та створення нових кодифікаційних актів.

Результати аналізу наукових публікацій. Дослідженню кодифікації українського права у працях А. Яковліва присвячені праці К. Віслобокова, Т. Гошко, А. Петрика.

Метою статті є оцінка аналізу кодексу “Права, за якими судиться малоросійський народ” (1743) А. Яковлівим.

Виклад основного матеріалу. В 1939 р. вийшла друком стаття А. Яковліва “До історії кодифікації українського права XVIII в.”, в якій автор торкається причин, що вплинули на те, що Кодекс 1743 р. не дістав офіційної санкції. В 1940 р. А. Яковлів виступив в Українському Історико-Філологічному Товаристві в Празі з доповіддю “Чому кодекс “Права по котoryм судится малоросійський народ” не був затверджений”. Пізніше в 1942 р. німецькою мовою вийшла праця “Das Deutsche Recht in der Ukrainian” [6], яка містила в собі детальний огляд джерел магдебурзького права в

Україні, які в більшості були також і джерелами для Кодексу 1743 р. Крім того, цілий розділ VII присвячено історії Кодексу, його джерелам, викладові його змісту, впливам німецького права та оцінці Кодексу, як пам'ятника українського права XVIII ст. [6].

У 1944 р. було опубліковано статтю “Нові джерела кодексу “”рава по которым судится малороссийский народ” [4], в якій дослідник подає виклад про джерела, які Кодифікаційна Комісія використовувала додатково до основних джерел, зазначених в царських указах. А. Яковлів характеризує такі джерела: “Хелмське право“ в польській редакції П. Кушевича, “Енхїрїдїон” І. Церазіна, “Оборона сирот і вдов” та “Ужинання дїбр, жонї від мужа тестаментом записаних” Б. Гроїцького, повний переклад на латинську мову саксонського Кодексу “Sachsenspiegel” та магдебурзького “Jus Municipale magdeburgensis” та праці німецького криміналіста Бенедикта Карпцова “Processus juris”, “Definitiones Forenses”, “Practica rerum criminalicum” [5, с. 14]. Стосовно “Хелмінського права”, А. Яковлів виправив помилку Комісії щодо авторства використовуюваного нею списку, довівши, що належить він перу не П. Щербича, а польського правника П. Кушевича [2, с. 368].

А. Яковлів спирався на видані О. Кістяківським тексти та літературу, не маючи можливості в умовах еміграції залучити широке коло архівних матеріалів. Дослідник також використав доступні йому польські, латинські і німецькі джерела XVI–XVII ст., що були разом з Литовським статутом покладені в основу Кодексу [1, с. 10-11].

Над проблемою А. Яковлів продовжував працювати і в повоєнний час, намагався, попри всілякі перешкоди і негаразди, видати монографію. В 1949 р. окремим томом Записок НТШ “Український кодекс 1743 року “Права, по которым судится малороссийский народъ” таки побачив світ.

Що ж до роботи А. Яковліва над даною проблематикою, то Т. Гошко відмітила її етапність. Першим кроком стала постановка проблеми, чому проект кодексу “Прав, по которым судится малороссийский народ” не був офіційно затверджений [2, с. 365]. В першому розділі А. Яковлів дає короткий огляд літератури, аналізує праці О. Кістяківського, І. Теличенка, Є. Слабченка, М. Василенка, О. Малиновського, М. Товстоліса, М. Чубатого, з даної проблеми.

А. Яковлів вказує причини, чому Кодекс 1743 р. не дістав офіційної санкції. На його думку, це сталося з двох причин: через навмисне недбайливе відношення російського уряду та через опозицію певного кола українських патріотів, що працювали в Комісії, а пізніше охопила українські правлячі кола, проти зміни Литовського Статуту, як “фундаментального права”, “новим правом”, де в чому відмінним, а також, через недовіри до царського уряду та до його наказу запровадити в Україні нові закони [5, с. 14].

Після закінчення кодексу силами українських правників ніхто з українського боку не рекламував його затвердження, а коли кодекс було повернуто Сенатом, для перегляду, то старшинська рада відмовилась його переглядати, та просила залишити непорушним по давньому Литовський Статут і правові книги магдебурзького права. Таким чином, кодекс не здобув затвердження не тому, що про нього “навмисно забув Сенат”, а тому, що його відкинув гетьманський уряд за погодженням зі Старшинською Радою з мотивів національно-політичного характеру. Внаслідок цього Статут і магдебурзьке право залишалось як основне джерело права й після скасування автономії України й системи статутових судів. На початку XIX ст. Литовський статут став єдиним джерелом права, замінивши собою правні книги Магдебурзького права в магістратських судах, і був чинним в Україні включно до 1842 р., коли був замінений російським Зводом Законів. Причому, деякі норми Литовського Статуту, що стосувалися родинного й спадкового права, були рецеповані X-м томом російського Зводу Законів (Цивільний

кодекс), як партикулярне право для населення Чернігівської та Полтавської губерній (приблизно територія колишньої Гетьманщини) і були діючим законом аж до введення в Україні радянського Цивільного кодексу [3, с. 77-78].

В своїй монографії “Український кодекс 1743 року “Права, по котрым судится малороссийский народ” А. Яковлів здійснює аналіз досліджень з даної проблеми, встановлює обставини створення кодексу та розглядає його джерела, також аналізує його зміст та подає зразки тексту договору (54 додатки). Виклад змісту Кодексу вчений розглядає за такою системою: 1) ввідний закон до Кодексу, 2) державне право, 3) адміністративне право, 4) цивільне право, 5) карне право, 6) судовий устрій та процесуальне право [5, с. 111]. Присвячує свою працю творцям Кодексу – 49 членам Кодифікаційної Комісії, видатним правникам XVIII ст. [5, с. 5], імена яких подає в окремому додатку [5, с. 182].

Основними джерелами Кодексу 1743 р., на думку А. Яковліва були: Литовський статут, “Саксонське зерцало”, магдебурзьке право.

“Статут великого княжества Литовського”, або коротко – “Литовський Статут” – це кодекс законів, що були чинними в Литовській потім Литовсько-Польській державі. Вперше був складений та набрав законної сили 1529 р., так званий “Старий Статут”, що був чинний до 1566 р., коли був ухвалений новий, другий Статут, що називався “Волинським”, бо був призначений, між іншим, для вжитку на Волині. Третій Статут затверджено 1587 р. і він набрав обов’язкової сили 1588 р. на території Литовської держави, в тому числі і на українських землях, що після Люблінської унії 1569 р. були інкорпоровані Польщею. А. Яковлів підкреслює, що – “усі три редакції Статуту були написані на тодішній офіційній мові “руській”, яка найближче стояла до тогочасної української літературної мови” [5, с. 36]. На думку професора українського права, виданням Литовського Статуту завершено попередній процес уніфікації різних правових систем давніх руських земель з національним литовським правом. Замість різноманітного місцевого права: Волинського, Київського тощо, вперше утворено загальне, “посполите” право для всіх частин Литовської держави. В цьому об’єднаному праві значну частину займали давні українські звичаєві норми, стверджені земськими привілеями, що ще в XII ст. були зафіксовані в “Руській Правді”, та процесуальні звичаї українських народних (копних) судів [5, с. 37]. Тому, підкреслює А. Яковлів, Литовський Статут був такий близький до правосвідомості українського народу й був прийнятий в Україні, як “своє власне національне право” [5, с. 37].

Оцінюючи Литовський Статут, як основне джерело Кодексу “Права, по котрым судится малороссийский народ”, історик права звертає увагу на те, що на другу та третю редакції значний вплив мало іноземне право. В першу чергу, відмічає вплив польського права, особливо в редакції 1566 р., завдяки тому, що 1564 р. в Литві була введена польська система шляхетських судів (земських, гродських та підкоморських). Певний вплив польське право мало на норми карного права Статуту. В останній редакції Статуту простежуються впливи римського права, які були не безпосередні, а опосередковані через німецьке право та його глоси [5, с. 39].

Що ж стосується німецького права, то воно теж мало вплив на Статут, як безпосередньо так і опосередковано в цивільному праві і особливо – в карному праві. Запозиченню німецького права сприяли особи, що були покликані до комісії зі складання Статуту 1588 р., серед яких були знавці канонічного й міського магдебурзького права, як, наприклад, голова комісії – віленський єпископ Валеріян Протасевич, та видатний знавець магдебурзького права, королівський секретар і віленський вїйт, доктор обох прав Августин Ротунд-Мелетський [5, с. 39]. На думку

А. Яковліва, запозичення кодифікаторами Литовського Статуту норм німецького права, сприяло його впливу на норми Кодексу 1743 р. [5, с. 39].

Джерела німецького права, що їх використала Комісія при складанні Кодексу, дослідник поділяє на три групи: до першої належать джерела, що були названі в царських указах, як “права Магдебургськіє и Саксонськіє”, які Комісія назвала “Зерцалом Саксонским”, “...сь приложенными при немь особливо артикулами правъ: Магдебургскаго или гражданскаго (то б то городського) и Хельминскаго” та “Порядок”. До другої групи належать джерела, які Комісія використовувала й цитувала під текстом, але про них не згадала в своїх звітах та в передмові до Кодексу. До третьої групи належать джерела, які Комісія використовувала, але не подала з них цитат [5, с. 40].

А. Яковлів визначає, що джерела німецького права здійснювали вплив на Кодекс в трьох напрямках:

а) запозичення з німецького права надали нормам Кодексу абстрактного характеру, що цілком відповідало прагненням самої Кодифікаційної Комісії;

б) джерела німецького права сприяли збільшенню й поширенню законодавчого матеріалу, що містився в Литовському Статуті, але був уже недостатній для регулювання правового життя в Україні XVIII ст.; особливо це поширення помітне на нормах Кодексу, що стосується цивільного та, почасти, й карного права;

в) також доводиться відзначити негативний вплив німецького права на Кодекс, а саме – карного кодексу Карла V. На підставі цього джерела Комісія значно розширила матеріальну частину карного права, було збільшено кількість видів злочинів і посилено покарання за злочини, також було запозичено покарання, які не відповідали вже правосвідомості українського громадянства та внесено в Кодекс спосіб допиту “під муками” [5, с. 110].

Крім Литовського Статуту й німецького права, Кодифікаційна Комісія використовувала також і українські джерела.

До цієї групи джерел в першу чергу потрібно віднести українське звичаєве право. Комісія визнала за звичаєвим правом силу закону неписаного, яким суди мають керуватися при вирішенні спорів у тих випадках, коли в писаному законі відсутні відповідні норми [5, с. 50].

На думку А. Яковліва, звичаєве право відіграло також немало й своєрідну роль при складанні Кодексу. Як самостійне джерело, звичаєве право було використане Комісією, в переважній більшості, при складанні трьох глав Кодексу, але його роль і вплив позначилися на цілому Кодексі. Як джерело, українське звичаєве право було використане Комісією у формі неписаного народного права, або у формі постанов та розпоряджень органів автономної влади, або ж, у формі звичаїв та практики існуючих того часу адміністративних і судових установ української держави. Але основне значення українського звичаєвого права полягало в тому, зазначає дослідник Кодексу, що воно було використане кодифікаторами для зміни, пояснення й доповнення матеріалу, запозиченого з чужих джерел, а головне – для пристосування цього матеріалу до місцевих умов життя й побуту. Українське звичаєве право було для Комісії засобом, який вона використала для українізації запозичених іноземних законів, воно створило підґрунтя, на якому Комісія збудувала свою “Всезбірку прав, по яким судиться український народ” [5, с. 110].

Крім звичаєвого права, Комісія використовувала, як джерела до Кодексу:

а) гетьманське законодавство: гетьманські універсали, інструкції, розпорядження;

б) договори українських гетьманів з московськими царями, починаючи з договору

Б. Хмельницького з 1654 р. [5, с. 51].

Нарешті, Комісія іноді користувалась і джерелами російського імперського законодавства. Так, на деяких нормах Кодексу помітно впливи: 1) російського законодавства доби Петра I (“Регламентъ Воинскій”, “Регламентъ Духовный”, “Судъ по формъ”); 2) законів та указів за цариці Анни Іванівни. Тільки ж цитат з цих джерел Комісія не подавала під текстом Кодексу [5, с. 51].

Отже, основним завданням Комісії, на думку А. Яковліва, було звести в один Кодекс: Литовський Статут, Саксонське земське (landrecht) та Магдебурзьке міське (Weichbildrecht) право тобто, погодити між собою три, але коли взяти до уваги певну спорідненість німецьких кодексів, то принаймні дві правові системи, що відрізнялися між собою з погляду часу, місця й обставин походження [5, с. 52].

Основними принципами, яких дотримувалася Комісія при кодифікації були: а) зміна системи Литовського Статуту; б) об’єднання законодавчого матеріалу за його змістом та внутрішнім юридичним зв’язком; в) включення в Кодекс нових, утворених Комісією норм на зміну і доповнення матеріалу з старих правних книг [5, с. 57].

Зміна системи Литовського Статуту пов’язана з тим, що зібраний новий матеріал не можна було вмістити в 14 розділах Статуту. Кодекс 1743 р. складався з 30 глав. В Литовському Статуті на першому місці стояли три розділи, що були присвячені державному праву: особі монарха, його прерогативам та охороні від порушення (I), обороні держави та обов’язкам військової служби (II), нарешті, правам та привілеям шляхетського стану (III). Кодифікаційна Комісія змінила цей порядок в той спосіб, що першу главу присвятила вступним постановам про межі чинності Кодексу з погляду території й людності [5, с. 57].

Андрій Іванович відзначає, що Комісія систематизувала зібраний матеріал на підставі вимог цивільного права, додержуючись пандектної системи: в главі X було вміщено норми шлюбного права, в главі XI – норми про опіку, в главах XIV–XVI вміщено норми облігаційного права, в главах XVII –XIX – норми речового права, нарешті, в окрему главу – XXVIII – виділили норми торговельного (власне ярмаркового) права [5, с. 59].

Також позитивні зміни відбулися в кримінальному праві, вказує А. Яковлів, збільшено у Кодексі кількість норм, які містилися в 6 окремих главах, для порівняння – в Статуті 4 розділи. Оцінюючи систему викладу кримінального права в Кодексі, дослідник визначає, що виклад більш послідовний і детальний, ніж в Статуті, виклад норм точніший і ясніший [5, с. 59].

Здійснюючи загальний висновок про систему Кодексу, в порівнянні з системою в Литовському Статуті, А. Яковлів підсумовує, що “вона була більш модерною та задовольняла основним вимогам тодішньої науки і права, її можна було б визнати за досконалою, якби вона була послідовно проведена” [5, с. 59].

“Український кодекс 1743 року “Права, по которым судится малороссийский народ”, професор вважає найвидатнішою пам’яткою діючого права [5, с. 230]. Оцінюючи Кодекс А. Яковлів зазначає: “Повнотою і якістю змісту, способом викладу норм закону й абстрактних правних дефініцій та досконалою юридичною термінологією Кодекс далеко перевищував існуючі тоді підручні правні книги. Тому він значно був поширений в Україні, про що свідчить велика кількість списків, що дійшли до нас; по ньому вивчали українське право й використовували його як авторитетний та досконалий підручник-коментар до Литовського Статуту й Магдебурзького права. Для історії українського права й правних ідей Кодекс “Права по которым судится малороссийский народ” був і залишається надзвичайно цінним пам’ятником, який свідчить про те, що в Україні правні концепції на початку XVIII в. досягли високого ступеня розвитку, а

тодішні українські правники стояли нарівні з найвидатнішими європейськими правниками” [5, с. 79].

Висновки.

Отже, монографія А. Яковліва “Український кодекс 1743 року “Права, по котрым судится малоросийский народ”, має важливе значення в українській історико-правовій науці. Він продовжив працю попередніх дослідників Кодекса 1743 р., доповнив та поглибив знання про цей кодифікований акт. Праця А. Яковліва є зразком всебічного історико-правового дослідження.

Кодифікація окремих галузей українського права потребує більш детального вивчення попереднього правотворчого досвіду та історико-правових досліджень кодифікації українського права А. Яковлівим.

Використана література

1. Віслобоков К.А. “Права, за якими судиться малоросийський народ” (1743): джерелознавчий та кодикологічний аналіз: автореф. дис. ...канд. іст. наук: 07.00.06 / Державний комітет архівів України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Київ, 2004. 22 с.
2. Гошко Т. До історіографії німецького права в Україні. Україна в Центрально-Східній Європі / ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.), В. Станіславський (заст. відп. ред.), Т. Чухліб (заст. відп. ред.), В. Кононенко (відп. секр.), В. Матях, Б. Черкас. НАН України. – (Інститут історії України; Український національний комітет з вивчення країн Центральної і Південно-Східної Європи). Вип. 12 – 13. Київ: Інститут історії України, 2013. С. 347-377.
3. Яковлів А. До історії кодифікації українського права XVIII в. Праці історико-філологічного товариства в Празі. Прага, 1939. Т. 2. С. 70-79.
4. Яковлів А. Нові джерела кодексу “Права по котрым судится малоросийский народ”. Праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Прага, 1944. Т. 5. С. 71-77.
5. Яковлів А. Український кодекс 1743 року: “Права по котрым судится малоросийский народ”: його історія, джерела та систематичний виклад змісту. Записки Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. Праці Історично-філософської секції. Мюнхен: Заграва, 1949. 211 с.
6. Yakovliv A. Das Deutsche Recht in der Ukrainian. Munchen, 1942. 232 s.

~~~~~ * * * ~~~~~